

4. M. Bakunyin.

Államiság és anarchia

(Zürich – Genève, 1873. *ELTE TSZIT* 41–42; 50–51; 259–261; 418–422, 76–91.)

A komoly, erős államnak csak egyetlen szilárd alapja lehet jelenleg: a katonai és hivatali centralizáció. A monarchia és a legdemokratikusabb köztársaság között is csupán egyetlen lényeges különbség van, – az előbbiben a hivatalnok gépezet a kiváltságos, vagyonos osztályok nagyobb hasznára meg a saját tulajdon zsebére, de az uralkodó nevében sanyargatja és szipolyozza a népet; a köztársaságban ugyanazoknak a zsebeknek és osztályoknak az érdekében pontosan ugyanúgy fogja sanyargatni és szipolyozni a népet, csak most már a nép akarata nevében. A köztársaságban a látszat-nép, az állítólag az állam által képviselt legális nép elnyomja és el fogja nyomni az élő és valóságos népet. De a népek korántsem lesz könnyebb, ha a botot, amellyel ütni fogják, népi botnak nevezik majd.

A szociális kérdés, a szociális forradalom szenvedélye ma elragadta a francia proletariátust. Vagy ki kell elégítenie ezt a szenvedélyt, vagy meg kell fékezni és engedelmességre kényszeríteni; kielégíteni azonban csak akkor lehet, ha leomlik az állami erőszak, a burzsoá érdekek utolsó védőbástyája. Tehát bármely állam, lett légyenek bármennyire is demokratikus for-

mái, még ha a legvörösebb *politikai* köztársaság lenne is, csupán a népi képviselő elnevezés alatt ismeretes hazugság értelmében népi. Arra nem képes, hogy a népnek azt nyújtsa, amire szüksége van, tehát az alulról felfelé épülő szabad érdekképviselőt, mindenféle felülről jövő beavatkozás, gyámkodás, erőszak nélkül. Mert minden állam, még a legrepublikánusabb és legdemokratikusabb is, még a Marx által elgondolt látszat-népi állam is lényegében nem jelent mást, mint a tömegek felülről lefelé történő irányítását a művelt, de éppen ezért kiváltságos kisebbség segítségével, amely állítólag jobban érti a nép igazi érdekeit, mint maga a nép. ...

A természetéből adódóan ösztönös, kaotikus és könyörtelen népfelkelés mindig nagy veszteséget és áldozatot feltételez mind saját mind idegen részről. A néptömegek mindig készen állnak az ilyen áldozatra; olyan durva, vad erőt képeznek, amely eleve alkalmas is hőstettek végrehajtására, s nyilvánvalóan lehetetlen célok megvalósítására, mert csak nagyon kevés, vagy egyáltalán semmi tulajdonuk nem lévén, nem mételyezte meg őket a tulajdon ösztöne. Ha az védelmükhöz vagy győzelmükhöz nélkülözhetetlen, akkor nem riadnak vissza saját településeik és városaik elpusztításától sem; mivel pedig a tulajdon nagyrészt másoké, gyakorta kifejezett szenvedélyt mutatnak a rombolás iránt. Ez a negatív szenvedély még messze nem elég hozzá, hogy a forradalmi ügy magaslataira emelkedjenek; de nélküle ez az utóbbi értelmetlen, lehetetlen, mert nem lehet forradalom széles körű, szenvedélyes rombolás, üdvözítő és megtermékenyítő rombolás nélkül, mert pontosan abból és csakis annak segítségével fogannak meg és kelnek életre az új világok. ...

Mi anarchista forradalmárok, az össznépi műveltség, a társadalmi élet felszabadításának és széleskörű fejlődésének harcosai, s így az állam és az állami vezetés ellenségei, minden metafizikussal, pozitivistával meg a tudomány istennőjének valamennyi tudós és nem-tudós hódolójával szemben azt állítjuk, hogy a természeti és társadalmi élet mindig előtte jár a gondolatnak, amely csak egyik funkciója, de soha nem eredménye az előbbinek; amely a tulajdon elapadhatatlan forrásából táplálkozik; különböző tények, nem pedig absztrakt reflexiók sorával, és hogy ez utóbbiak – amelyek a tények hoznak létre, nem pedig azok hozták létre a tényeket – csak mérföldköként mutatják az élet jellegzetes irányát, önálló, öntörvényű fejlődésének különböző fázisait.

E meggyőződésünknek megfelelően nincs szándékunkban és a legkevésbé sincs kedvünk hozzá, hogy népünknek vagy egy idegen népnek egy bármi néven nevezendő, könyvekből kiolvasott vagy általunk kigondolt

társadalmi berendezkedést varrjunk a nyakába abban a meggyőződésben, hogy a néptömegek a maguk történetileg többé vagy kevésbé kifejtett ösztöneikben, legélethevágóbb szükségleteikben, tudatos és ösztönös törekvéseikben hordozzák eljövendő normális szervezetük minden elemét, mi ezt az eszmét magában a népben keressük. És mivel minden etatista hatalom, minden kormány lényege és helyzete szerint a nép felett, azon kívül áll, feltétlenül arra kell törekednie, hogy az utóbbit tőle idegen rendnek és céloknak vesse alá, azért mi mindenféle kormány- és államhatalom, általában az etatista berendezkedés ellenségének nyilvánítjuk magunkat. Úgy véljük, a nép csak akkor lehet boldog, szabad, ha alulról felfelé szerveződvén, önállóan, teljesen szabadon, minden hivatalos gyámkodástól mentesen, nem éppen különböző és egyenlően szabad befolyással rendelkező személyek és pártok hatása nélkül, de saját maga teremti meg tulajdon életét.

Ilyenek a szociális forradalmárok nézetei, és ezért neveznek bennünket anarchistáknak. Nem tiltakozunk az elnevezés ellen, mert valóban minden hatalom ellenségei vagyunk, hiszen tudjuk, hogy a hatalom éppúgy megrontja azokat, akiknek birtokában van, mint azokat, akik kénytelenek alávetni magukat. Bomlasztó hatására egyesek becsvágyó, kapzsi zsarnokok lesznek, akik saját és rendi érdeküknek megfelelően kizsákmányolják a társadalmat, mások pedig rabokká válnak. (...)

(...) Milyen módon kell végbemennie a szláv újjászületésnek? Az államhatalom ősi útján-e vagy minden nép, legalábbis az európai népek tényleges felszabadulásával? Az egész európai proletariátusnak minden járom, főleg pedig az etatizmus jáрма alóli felszabadulásával?

Le akarják-e, le tudják-e rázni magukról a szlávok a külföldi, elsősorban a számukra leggyűlöletesebb német jármot, ha maguk is a hódításnak, a hatalom megszerzésének és a leigázott néptömegek – előbb német, most pedig szláv – alattvalói igába hajtásának német módszeréhez folyamodnak? Vagy ez csak az egész európai proletariátusnak a Szociális Forradalom segítségével végrehajtott egyetemes felkelése útján érhető el?

Meggyőződésünk szerint a kérdés feltevése egyúttal a kérdés eldöntését is jelenti. Ami elmúlt, az a nagybölcességű Salamon király szavai ellenére nem ismétlődik meg. A legújabb állam tökéletesen megvalósítja az uralom ősi eszméjét, pontosan úgy, ahogyan a kereszténység megvalósítja a vallásos hit vagy a vallásos rabság legutolsó formáját; a bürokratikus, katonai-rendőri, centralizált állam, a maga belső lényegének szükségszerűségéből

minden körülötte létezőnek, élőnek, mozgóknak, lélegzőnek a meghódítására, leigázására és megfojtására törekszik; ez az állam, amely legújabbán a pángermán birodalomban jut kifejezésre, mára már lassan túlélte önmagát. Napjai meg vannak számlálva; összeomlásától pedig minden nép a tulajdon menekvésért reméli.

Lehetséges lenne, hogy a szlávok ennek a minden ember és minden nép előtt gyűlöletes és most már a történelemtől is megbélyegzett útra ítéltettek? S mivégre? Dicsőséget semmilyen nem jelent; ellenkezőleg, bűn, gyalázat, amely a kortársak és az utódok átkát vonja maga után. Vagy a szlávok megirigyelték a németeket, mert azok kiérdemelték Európa összes többi népének gyűlöletét? Netán a Világisten szerepe tetszik nekik? Az ördög vigye a szlávokat minden háborús jövendőjükkel, ha a sokesztendő rabság, szenvedés és hallgatás után új láncokat hoznak az emberiségre!

S mi haszna van ebből a szlávoknak? Mi haszna lenne a szláv népeknek egy nagy szláv állam megalapításából? Kétségtelenül vannak előnyeik az ilyen államoknak, de nem a sokmilliós proletariátus, hanem a pirivilegizált kisebbség: a papság, a nemesség, a polgárság s talán azon értelmiség számára, amely védjeggyel ellátott tudományossága és látszólagos szellemi fölénye nevében feljogosítja magát arra, hogy kormányozza a tömegeket; csak a proletariátus néhány ezer elnyomójának, hóhéranak és kizsákmányolójának jelent előnyt. Minél kiterjedtebb ez az állam, annál súlyosabbak a láncok a proletariátus, a bérmunkás tömegek számára, annál fojtogatóbb a börtön.

Elmondottuk és bebizonyítottuk az imént, hogy a társadalom nem lehet és nem maradhat állam, ha nem válik hódító állammá. Ugyanaz a konkurrencia, amely gazdasági téren a kis-, sőt a közepes tőkét, a gyárüzemeket, a földbirtokokat és kereskedőházakat megsemmisíti és beolvasztja a nagytőkébe, a nagy gyárakba, – birtokokba és – kereskedőházakba, a kis- és a közepes államokat is megsemmisíti és beolvasztja az impériumokba. Ezért minden államnak, ha nem csak papíron s nem csupán szomszédai kegyéből akar fennállni, míg azoknak egyáltalán úgy tetszik, hogy megtűrjék létezését, hanem a valóságban függetlenné válik, szükségszerűen hódító államnak kell lennie.

De ha egy állam hódító, az annyit jelent, hogy sokmilliós népét kénytelen erőszakos alárendeltségben tartani, amihez hatalmas haderő-fejlesztés szükséges. Ahol pedig a katonai erő ül diadalt, ott adieu szabadság! És főleg adieu munkás-szabadság és munkás-jólét. Egy hatalmas szláv állam létrehozása következésképp nem más, mint egy hatalmas néprabság megteremtése.

„De – mondják erre a szláv etatisták – mi nem egyetlen hatalmas szláv államot akarunk, csak néhány közepes nagyságú, tisztán szláv államot szeretnénk, mint a szláv népek függetlenségének szükséges bizonyítékát.” Ez a vélemény azonban ellentmond a logikának, a történelmi tényeknek, a körülmények erejének: egyetlen közepes nagyságú állam sem lehet ma önálló. Tehát vagy nem lesznek szláv államok, vagy egyetlen egy hatalmas, mindent beolvasztó pánszláv állam lesz, mégpedig a korbácsuralmi: a szentpétervári állam.

Dehát harcolhatna-e a szláv állam az új pángermán birodalom óriási hatalma ellen, ha maga is nem lenne ugyanolyan óriási, ugyanolyan hatalmas? Több különálló, azonos érdekek összefűzte közös állam cselekvésére sohasem szabad számítani. Először is azért, mert a különböző szervezetek és erők egyesítése, ha számban egyenlő is az ellenfél erejével, vagy felülmúlja azt, mégis gyengébb nála, mert az utóbbi homogén, és szervezete, amely egy gondolatnak, egy akaratnak engedelmessé válik, szilárdabb és erősebb. Másodszer azért, mert soha nem lehet számítani több állam baráti együttműködésére, még ha tulajdon érdekük követeli is meg ezt a szövetséget. Mint ahogyan az egyszerű halandókat, az államok irányítóit is vakság sújtja, amely nem engedi, hogy a perc érdekei és szenvedélyei mögött meglássák helyzetük tényleges követelményeit.

1863-ban Franciaországnak, Angliának, Svédországnak, de még Ausztriának is közvetlen érdeke volt, hogy Oroszország ellenében Lengyelország védelmére keljen, ám mégsem lépett közbe egyikük sem. 1864-ben a még evidensebb érdek azt diktálta Angliának, Franciaországnak, különösen Svédországnak, de még Oroszországnak is, hogy kiálljon a porosz-osztrák, lényegében pedig porosz-német hódítás fenyegette Dánia mellett, de ismét csak senki sem avatkozott közbe. Végül 1870-ben Angliának, Oroszországnak és Ausztriának – nem beszélve a kis északi államokról –, nyilvánvaló érdekükben állott, hogy megállítsák a porosz-német csapatok diadalmas benyomulását Franciaországba. A németek eljutottak Párizsig, sőt majdnem egészen Délig; de még akkor sem lépett közbe senki. Csak amikor már létrejött az új, mindenkit fenyegető német hatalom, akkor értették meg a nagyhatalmak, hogy be kellett volna avatkozniuk, de most már késő.

Tehát nem a szomszéd hatalmak kormányzati értelmére, hanem a saját erőre lehet csak számítani; ennek kell az ellenfél erejével legalábbis egyenlőnek lenni. Amiből következik, hogy önmagában egyetlen szláv állam sem lesz képes ellenállni a pángermán birodalom nyomásának.

De nem lehet-e vajon a pángermán centralizációval szembeállítani a

pánszláv föderációt, azaz az önálló szláv államoknak az északamerikaihoz és svájcihoz hasonló tartományi szövetségét? Erre a kérdésre is tagadólag kell válaszolnunk.

Először is bármilyen szövetség létrejöttéhez az összorosz birodalomnak előbb feltétlenül össze kellene omolnia, hogy ily módon számos, egymástól független, föderatív viszonyban álló külön államra essék szét, mert az ilyen hatalmas birodalommal egy szövetségben egyszerűen képtelenség a kis, sőt még a közepes államok függetlenségének és szabadságának tiszteletben tartása is.

De tételezzük fel akár még azt is, hogy a pétervári birodalom többkevesebb szabad államra esik szét, és hogy Lengyelország, Bohémia, Szerbia, Bulgária stb. mint önálló államszervezetek, ezekkel az új oroszországi államokkal együtt egy hatalmas szláv föderációt alkotnak. Állítjuk, hogy a föderáció ebben az esetben sem lesz képes felvenni a harcot a pángermán centralizáció ellen, azon egyszerű oknál fogva, hogy az etatista katonai erő mindig a centralizáció oldalán lesz.

A tartományi föderáció bizonyos mértékig garantálja a polgári szabadságot, de katonai-állami erőt nem tud létrehozni, éppen azért, mert föderáció; az állami erő föltétlen centralizációt igényel. Érveinkkel szemben Svájc és az Észak-Amerikai Egyesült Államok példájára fognak hivatkozni. De Svájc éppen katonai és állami erőinek növelése céljából most nyilvánvaló módon centralizációra törekszik; Észak-Amerikában pedig csupán azért marad lehetséges a föderáció, mert a hatalmas köztársaság szomszédságában az amerikai kontinensen nincs egyetlen olyan centralizált nagyhatalom sem, mint amilyen Oroszország, Németország vagy Franciaország.

Így hát a diadalmas pángermanizmussal szembeni ellenállásnak állami vagy politikai téren csupán egyetlen eszköze marad: a pánszláv állam létrehozása. Olyan eszköz ez, amely minden más tekintetben rendkívül kedvezőtlen a szlávokra nézve, mert szükségképpen maga után vonja az általános szláv rabszolgaságot a pánorosz kancsuka uralma alatt. De helyes-e ez az eszköz legalább a cél eléréséhez, vagyis a német hatalom detronizálásához és a németeknek a pánszláv, tehát pétervári-cári korbácsuralom alá hajtásához?

Nem, nemcsak hogy nem helyes, de nyilvánvalóan nem is elegendő. Az igaz, hogy Európában mindössze 50,5 millió német van (beleértve természetesen a kilencmillió ausztriai németet is). De tegyük fel, hogy a német hazafiak álma beteljesül és a német birodalom részévé válik Belgium egész flamand területe, Hollandia, a német Svájc, egész Dánia, de még Svédország

és Norvégia is, ami együttvéve valamivel több, mint 15 millió lakosságot tesz ki. És azután? A németek akkor sokan, több, mint hatvanhat-millióan lesznek Európában, a szlávok pedig körülbelül kilencven-milliót számlálnak majd. Mennyiségi tekintetben tehát a szlávok erősebbek a németeknél, S mégis, noha számbelileg Európa lakosságának nem egészen egyharmada német, állítjuk, hogy a pánszláv állam soha nem lesz egyenlő a pángermán birodalom hatalmával és igazi állami-katonai erejével. Miért? Mert a németek véreben, ösztöneiben, a német hagyományokban ott az államrend, az állami fegyelem iránti szenvedély, a szlávokban pedig nemcsak hogy mindez nincs meg, de ezzel éppen ellentétes szenvedélyek élnek és működnek bennük, ezért ha fegyelmet akarnak teremteni közöttük, bottal kell őket féken tartani; ugyanakkor viszont minden német meggyőződésből, szabadon hajtja a hátát a bot alá: az ő szabadsága éppen abban áll, hogy lélektelenül fegyelmezett és lelkesen meghajlik minden tekintély előtt.

A német emellett komoly, szorgos nép, tudós, takarékos, rendtisztelő, pontos és előrelátó, ami nem gátolja meg abban, hogy amikor az szükség, vagyis ha a főnökei úgy akarják, ne harcoljon kitűnően. Az utolsó háborúban bebizonyította ezt. Tegyük hozzá mindehhez, hogy katonai és adminisztratív szerveztségüket a tökély lehetséges legnagyobb fokára juttatták. Olyan szintre, amelyet egyetlen más nép sem fog elérni. Elképzelhető-e hát, hogy a szlávok versenyre kelhetnek velük az etatizmus terén?

A németek az államban találják fel életüket és szabadságukat. A szlávok számára viszont az állam maga a halál. A szlávoknak az államon kívül kell keresniük a szabadságot; nem csupán a német állam ellen vívott harcban, de a valamennyi állam elleni össznépi lázadásban, a Szociális Forradalomban.

A szlávok nem úgy tudják elérni a maguk felszabadulását, a gyűlöletes német állam lerombolását, ha meddő kísérleteket tesznek, hogy ezúttal ők hajtják a *maguk* uralma alá a németeket, szláv államuk rabszolgáivá téve őket, hanem úgy, ha valamennyi létező állam romjain az általános szabadság és emberi testvériség megteremtésére hívják őket. De az államok nem hullanak szét maguktól, csak egy minden népet, minden néptörzset magával ragadó nemzetközi Szociális Forradalom tudja térdre kényszeríteni őket.

A népi erők megszervezése egy ilyen forradalom végrehajtására: ez az egyetlen feladata azoknak az embereknek, akik őszintén kívánják a szláv törzsnek a sokesztendő rabság alóli felszabadulását. Ezeknek a kiváló embereknek meg kell érteniük, hogy ami az elmúlt időkben a szláv népek gyengeségét jelentette, vagyis az államalkotásra való képtelenségük, mára

erősségükké, jövőre formált jogukká vált, s ez adja az értelmét minden igazán népi mozgalomnak. A legújabb államok óriási mértékű fejlődése és a kialakult fejlődési szint ellenére – amely egyébként teljesen logikusan, viszszavonhatatlan törvényszerűséggel ad absurdum vitte az államiság elvét –, világossá vált, hogy az államok és az államiság napjai meg vannak számlálva, hogy közeledik a bérmunkás tömegek teljes felszabadulásának, alulról felfelé történő, mindenféle kormányzati beavatkozástól mentes szabad szervezkedésének kora, amikor minden régi államhatár, minden nemzeti különbség mellőzésével emberhez méltó, és minden különbözőségük mellett is egymással teljesen szolidáris és szabad gazdasági, népi szövetségek alakulnak.

Az élenjáró szláv embereknek végre meg kell érteniük, hogy az ártatlan szláv filologizálás kora lejárt, hogy semmi sem ostobább, és ugyanakkor semmi sem ártalmasabb, népgyilkosóbb, mint ha a nemzeti hovatarozás látszateszméjét állítjuk valamennyi népi törekvés alapelvévé. A nemzeti hovatarozás nem általános emberi elv, hanem történeti, regionális tényező, amelynek mint minden valóságos és ártalmatlan jelenségnek, kétségtelen joga van az általános elismerésre. Minden népnek, még az egészen kicsinynek is megvan a maga jellege, sajátos létezési formája, beszédmódja, érzése, gondolatvilága, cselekvési módja; és éppen ez a jelleg, ez a forma az, ami a nemzeti hovatarozásnak, a nép egész történeti életének, eredményeinek és életkörülményeinek lényegét alkotja.

Minden nép, ahogyan minden egyes személy is szükségszerűen az, ami; és kétségtelenül joga van ahhoz, hogy önmaga legyen. Ebben foglaltatik az egész úgynevezett nemzeti jog. De ha egy nép vagy egy nemzet ebben a formában létezik és más formában nem, ebből nem következik, hogy jogos vagy hasznos lenne számára, ha egyik a maga nemzeti, a másik az egyéni jellegét állítaná előtérbe sajátos alapelvként, és szüntelenül ezzel vesződne. Éppen ellenkezőleg áll a dolog: minél kevesebbet foglalkoznak önmagukkal, minél inkább áthatja őket az általános emberi tartalom, annál inkább értelmet nyer és új életre kel az egyik nemzeti és a másik individuális jellege.

Pontosan ez a helyzet a szlávoknál is. Végtelenül hitványak és szegények maradnak, ha továbbra is folytatják a sürgés-forgást a maguk szűk, önző, ugyanakkor elvont szláv-sága körül, amely éppen mellékes volta miatt ellentétes az összemberi kérdéssel és ügyel. Mint szlávok a történelemben, a népek szabad testvériségében csak akkor vívják majd ki jogos helyüket, ha egyebek mellett a világ érdekei is áthatják őket.

A történelem minden szakaszában van egy olyan általános emberi érdekek, amely a többi, részlegesebb, kizárólagosan nemzeti érdek felett domi-

nál. És az a nép, vagy azok a népek, amelyek ebben ismerik fel elhivatottságukat, s elegendő megértés, szenvedély és erő van bennük ahhoz, hogy kizárólag ennek szenteljék magukat, par excellence történelmi népekké válnak. A történelem különböző szakaszaiban a domináns érdekek eltértek egymástól. Hogy ne menjünk túlságosan messzire, akadt inkább isteni semmint emberi s ezért a népek szabadságával és jólétével ellentétes érdek is: a katolikus hit, a katolikus egyház domináns és a legnagyobb mértékben hódító érdeke. Azok a népek pedig, amelyek a legtöbb elhivatottságot és tehetséget érezték magukban ahhoz, hogy ezt magukévá tegyék – a németek, a franciák, a spanyolok és bizonyos mértékig a lengyelek – éppen ennek következtében a saját szférájukban valamennyien elsőrendű népek lettek.

A szellemi újjászületés általános emberi érdeke ezután az olaszokat, majd a franciákat és jóval kisebb mértékben az angolokat, a hollandokat és a németeket állította az élre. De a vallási lázadás, amely Dél-Franciaországot már korábban magával ragadta, a 15. században a mi szláv huszitáinkat helyezte előtérbe. Évszázados hősi harc után leverték a huszitákat, ahogyan öelöttük az albigensek sorsa is ez lett. S a reformáció akkor újjáélesztette a német, a francia, az angol, a holland, a svájci és a skandináv népeket. Németországban a reformáció mint a német temperamentummal ellentétes jelenség nagyon gyorsan elveszítette lázadó jellegét és békés állami reformmá vált, ami azután nyomban megvetette a legszabályszerűbb, szisztematikus és tudományos állami önkény alapját. Franciaországban a szabadgondolat fejlődéséhez is hozzájáruló hosszás és véres harcok után a győztes katolicizmus verte le a reformációt. Hollandiában, Angliában, s ezek nyomán az Észak-Amerikai Egyesült Államokban viszont új, lényegét illetően államelenes, de gazdaságilag burzsoá, liberális civilizációt teremtettek.

A csaknem egész Európát átfogó vallási mozgalom a 16. században ily módon létrehozta a civilizált emberiség két fő irányzatát, a gazdaságilag burzsoá-liberális, valamint a despotikus-állami irányzatot. Lényegét tekintve az utóbbi ugyancsak burzsoá és protestáns, ha keveredik is az államnak egyébként teljesen alárendelődő katolikus nemesi elemmel; ennek volt képviselője Franciaország s az osztrák, majd porosz Németország.

A 18. század végét jelölő nagy forradalom ismét az élre, vezető helyre állította Franciaországot és új emberi érdeket teremtett, a legteljesebb emberi szabadság eszméjét – de *kizárólag politikai téren*. Feloldhatatlan ellentmondást tartalmazó, s ezért megvalósíthatatlan eszme ez: a politikai szabadság egyenlőség nélkül, egyáltalán a politikai szabadság, vagyis a szabadság az államban – hazugság.

A francia forradalom ilymódon maga is két irányt hozott létre, amelyek egymással ellentétesek, szüntelen harcban állnak, ugyanakkor azonban elválaszthatatlanok, sőt mi több, feltétlenül megegyeznek abban, hogy egy és ugyanazon cél felé törekszenek, a bérmunkás tömegek módszeres kizsákmányolására, a fokozatosan csökkenő számú, mind gazdagabbá és gazdagabbá váló birtokos kisebbség hasznára.

Az egyik párt demokratikus köztársaságot akar építeni a népi munka kizsákmányolására, a másik következetesebb, mert arra törekszik, hogy monarchisztikus, azaz őszinte állami despotizmust valósítson meg rajta, centralizált és bürokratikus rendőrállamot katonai diktatúrával, amelyet alig-alig lepleznek a naiv alkotmányos formák.

Az első párt Gambetta vezetésével most a hatalom megszerzésére tör Franciaországban. A második, Bismarch herceg irányításával már biztosan ül trónján a porosz Németországban.

Nehéz eldönteni, hogy e két irányzat közül melyik előnyösebb a nép számára, pontosabban szólván melyik képviseli a kisebb rosszat, okoz kevesebb kárt a népnek, a bérmunkás tömegeknek, a proletariátusnak. Mindkető egyformán makacs szenvedéllyel tör az erős állam megteremtésére, illetve megszilárdítására, tehát a proletariátus legteljesebb rabságára.

E köztársasági és neomonarchista állami népelnyomó irányzatok ellen, amelyeket az 1789-es és 1793-as nagy polgári forradalmak hoztak létre, először Franciaországban és Ausztriában, majd Európa más országaiban a proletariátus mélyéből szárba szökött egy teljesen új mozgalom, amely minden kizsákmányolás és valamennyi adminisztratív kormányzati elnyomás ellen irányul, vagyis valamennyi réteg gazdasági kiegyenlítésére és – ezek utolsó támasza, az Állam megsemmisítése segítségével – az összes osztály megsemmisítésére tör.

Ez a Szociális Forradalom programja.

Jelenleg tehát a civilizált világ minden országa számára egyetlen, az egész világot érintő kérdés, egyetlen érdek van csupán: a proletariátus legteljesebb és végleges felszabadítása a gazdasági kizsákmányolás és az állami elnyomás alól. Nyilvánvaló, hogy ezt a kérdést nem lehet megoldani véres, iszonyú harc nélkül, s hogy valamennyi nép tényleges helyzete, jogai és jelentősége e harcban való részvételének irányától, jellegétől és fokától függ majd.

Nem világos-e ezért, hogy a népek szövetségében, a történelemben elfoglalt helyüket, jogaikat a szlávoknak csak a Szociális Forradalom révén kell keresniük és kiharcolniuk? (....)